

VÝSTAVNÍ MEDAILE A PLAKETY VE VÝCHODNÍCH ČECHÁCH Z POČÁTKU 20. STOLETÍ.

Zdeňka MÍKOVÁ

Ve druhé polovině roku 1902 uvedl pardubický týdeník Pernštýn článek s názvem Vznik a účel výstav,¹⁾ který poměrně podrobně seznamoval čtenáře v historickém přehledu s hospodářským a průmyslovým výstavnictvím především v českých zemích. Článek byl vyprovokován blížícím se otevřením Průmyslové - zemědělské - národopisné a umělecké výstavy v Pardubicích v roce 1903 - nebo, jak se zkráceně uvádělo, Východočeské výstavy v Pardubicích. Připomeňme si stručně podmínky rozvoje výstavnictví v našich zemích i jeho úzký vztah ke vzniku řady specifických - výstavních medailí.²⁾

Již od středověku se uplatňovaly zemědělské produkty i řemeslné výrobky na tržišťích větších měst a s postupujícím řemeslným pokrokem se tak trhy nezáměrně stávaly i prvními přehlídkami nových výrobků. Ve druhé polovině 18. století rostly z hlediska společenských potřeb požadavky na zemědělskou výrobu. Rostoucí počet obyvatelstva, nároky manufaktur a řemesel, armáda i stát, to vše nutilo k přijímání nových metod v zemědělství. Jeho rozvoj podporoval stát i zakládáním společností a novou formou odměn - medailemi. V roce 1767 byla založena Společnost pro orbu

1) J.L. - ý, Vznik a účel výstav. Pernštýn, 1902, č. 35.

2) Souhrnné zpracování dějin českého a zemědělského a průmyslového výstavnictví ve vztahu k výstavním medailím shrnul ve svých staticích Josef Dobrý: Medaile jako odměna za píli a důmysl, zejména v průmyslové výrobě. In: Věstník ministerstva průmyslu, obchodu a živností, roč. IX., 1928, č. 2, str. 49-75; Zemědělské záslužné medaile na území Československa (Příspěvek k soupisu čsl. zemědělské plastiky). In: Věstník československého zemědělského muzea, roč. VIII., 1935, str. 49-58; Záslužné medaile zvláštních zemědělských odvětví; tamtéž str. 99-109; Zemědělské výstavní medaile; tamtéž str. 145-149; Zemědělské upomínkové medaile; tamtéž roč. IX., 1936, str. 49-55. Medaile jubilejní výstavy r. 1991. In: Numismatický časopis čs., roč. XVIII, 1942, str. 58-80, tab. VI. - X.

a svobodná řemesla, změněná později na Vlastenecko - hospodářskou společnost v Království českém. Podobné společnosti vznikaly i na Moravě a ve Slezsku. Měly nesmírný význam pro zemědělskou osvětu. Vydávaly první vědecké práce, časopisy a organizovaly první zemědělské výstavy. V roce 1791 při příležitosti pražské korunovace Leopolda II., byla v pražském Klementinu uspořádána první zemská výstava ve střední Evropě. Následující zemská výstava byla uskutečněna v roce 1828 rovněž v Praze. Zde byl dán podnět k založení Jednoty k povzbuzení průmyslu v Čechách, která byla později ustavena v roce 1833. Svoji bohatou ediční činností, založením veřejně přístupné odborné knihovny a organizováním výstav, se stala Jednota jedním z nejdůležitějších opor technického a průmyslového pokroku u nás.

Politické změny let 1848/49, vyhlášení nové ústavy a nastolení konstituční monarchie, daly podnět k rychlému ekonomickému růstu ve třetí čtvrtině 19. století a umožnily rozvoj podnikání v zemědělství a průmyslu. Značný vliv na oživení spolkového života měl zákon z listopadu 1867, který umožnil vznik hospodářských spolků nezávisle na Vlastenecké hospodářské společnosti. Prudký rozvoj hospodářských organizací vedl k významné výstavní činnosti, doložené bohatě medailérskou tvorbou. Jednota průmyslová v tomto období vedle úsilí o vybudování průmyslového školství pořádala a podporovala řadu výstav a stala se i jedním z iniciátorů Všeobecné zemské jubilejní výstavy v roce 1891. Byla uspořádána k stému výročí první zemské výstavy z roku 1791. V polovině května 1891 byla výstava otevřena veřejnosti. Přes pět tisíc vystavovatelů zaplnilo svými exponáty průmyslový palác a řadu menších pavilonů. Výstava vzbudila značný zájem nejen v českých zemích, ale v celé monarchii: ukázala výsledky práce českého průmyslu, zemědělství i kulturního a vědeckého snažení a dala podnět k dalšímu rozvoji a zdokonalení především průmyslu a obchodu. Během trvání výstavy byla vydána řada knih, katalogů, časopisů a různých upomínkových předmětů, k nimž v neposlední řadě patří i soubor medailí záslužníků i příležitostných.

Jubilejní výstava podnítila zájem uspořádat Národopisnou výstavu českoslovanskou, která by shromáždila a vystavila lidové umělecké předměty a národopisné památky. Výstava byla otevřena v roce 1895 na výstavišti v pražské Stromovce. Předcházely jí národopisné výstavy regionální, odkud byl shromážděný materiál odeslán do Prahy. Přiblížila návštěvníkům lidovou tvorbu v minulosti a přítomnosti, zvyky na venkově uchovávané, způsob bydlení a života venkovského lidu. Mnohé exponáty se staly součástí nově zakládaného Národopisného muzea.

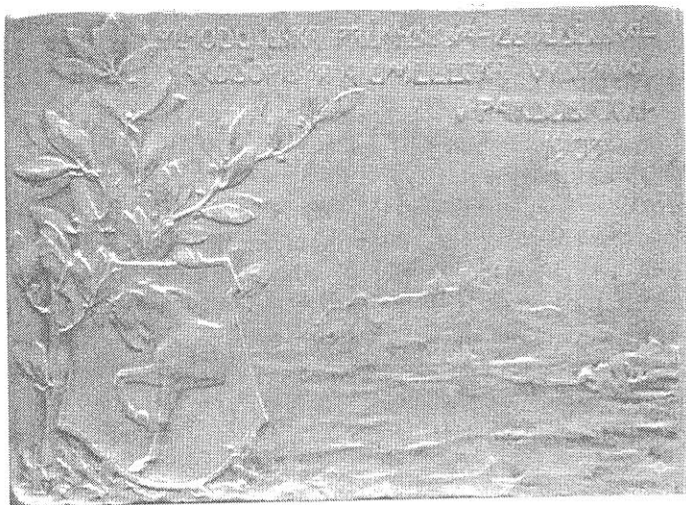
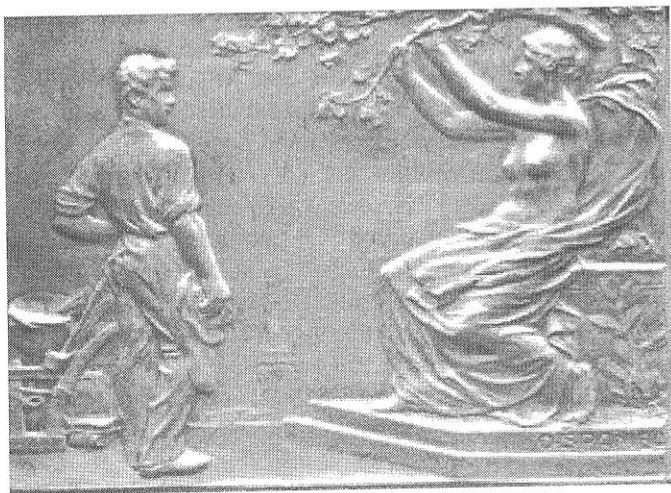
Zemská jubilejní výstava oživila regionální výstavní činnost, která se oproti předchozímu období mnohonásobila. Čilý průmyslový a obchodní rozvoj devadesátých let a prvních let století dvacátého se odráží i na četných výstavních akcích. V roce 1902 to byla např. I. dělnická výstava v Praze, významná byla i výstava Obchodní a živnostenské komory v Praze v roce 1908. Na ní se podílela samostatnou expozicí i Průmyslová jednota, která zde doložila mnoha historickými dokumenty svoji činnost od roku 1833. Množství medailí vydávaných jako odměna a zásluha za průmyslovou a řemeslnou práci i obchod bylo součástí expozice a dokládalo tak zájem nejrozličnějších institucí o rozvoj jednotlivých výrobních oborů.

Ani východní Čechy nezůstaly stranou intenzivního hospodářského rozvoje v průběhu 19. století, jak o tom svědčí i medailemi doložená činnost východočeských měst. Připomeňme si alespoň velkou reprezentační oválnou medaili města Hradce Králové z roku 1894, jejímž autorem je Karel Abraham. Medaile vznikla při příležitosti hospodářské, průmyslové a národopisné výstavy. Na aversní straně za štítem se znakem města jsou atributy zemědělství a průmyslu: úl, obilný snop, tradiční zemědělské nářadí, kolovrat, parní stroj. Po obvodu je v opisovém pruhu název výstavy a rok jejího konání. Reversní strana má pod určením: Za zásluhy, v poli medaile vznášejícího se genia s rozevřenou knihou. U některých exemplářů je při horním okraji přileťovaná česká koruna.³⁾ Výtvarné pojetí je charakteristické pro výstavní medaile tohoto typu ve druhé polovině 19. století.

K Pardubicím se váže medaile dokládající rozvoj dostihů. Obec na žádost Spolku českých pěstitelů koní vyčlenila v roce 1856 pozemek, kde již v témže roce byly povoleny první dostihy. Ty učinily Pardubice známými po celém světě a městu samému přinesly hmotný užitek.⁴⁾ Medaile Společnosti pardubických štvanic - za dobré chování a hledění koní. Medaile není datovaná ani signovaná. Jejím autorem je Jindřich Jauner, dvorní rytec vídeňské mincovny. Medaile vznikla před rokem 1888 a je popsána v katalogu výstavy, kterou v tomto roce uspořádala Numismatická společnost ve Vídni. Existuje ještě varianta této medaile Spolku pro chov koní pardubického kraje, kterou uvádí Josef Dobrý ve své práci Zemědělské záslužní

3) Dobrý, J., Karel Abraham, rytec českých lidových medailí, životopis českého živnostníka. Praha 1934, str. 21/11. Cena za zhotovení razidel této medaile byla v roce 1894 asi 90-100 zlatých (tamtéž str. 12).

4) Blíže k rozvoji dostihů srv. in: Sakař, J., Dějiny Pardubic nad Labem I.-V. Pardubice 1920-35, I/2, str. 262.

Obr. č. 1: Plaketa Východočeské výstavy v Pardubicích z roku 1903.

medaile na území Československa.⁵⁾ Rovněž další medaile je dokladem růstu města, jehož správě již nepostačovala radniční budova a odhodlala se ke stavbě nové radnice. Autoři místopisu Pardubicko, Holicko, Přeloučsko si trpce na tuto událost stěžují: „Ale nejvíce utrpěl starobylý, nevšední a umělecký ráz náměstí zbořením staré radnice s krásným, nenahraditelným barokovým průčelím a zbořením dvou sousedních domů.“⁶⁾ Stavbu navrhl architekt Jan Vejrich v novorenesančním slohu. Byla započata v říjnu 1892 a v roce 1895 se zde konalo již prvé zasedání městské rady. Medaile k této příležitosti vydaná je datovaná rokem 1894; je dílem pražského rytce a medailéra Karla Abrahama, který ji vytvořil podle návrhu pražského starožitníka Karla Chaury.⁷⁾

Na počátku 20. století stálo město před přípravou Východočeské výstavy v Pardubicích v roce 1903. V dobovém místním tisku byla tato výstava pokládána za hranici 19. a 20. století, kterou označili Pardubičtí jako krásným mezníkem přelom století.⁸⁾ Podnět k výstavě dalo městské obchodní gremium již roku 1897 - vlastní přípravy však započaly teprve roku 1901. Výstavou žilo celé město a místní noviny se předháněly v informacích o postupu příprav. Týdeník Pernštýn publikoval v roce 1902 výstavní řád, ze kterého vyjímáme pasáž o účelu výstavy: „Výstava tato má účel zobraziti národohospodářské poměry českého východu, prostředkovati a utužovati přímý styk výrobců se spotřebiteli, podporovati odbyt veškeré výroby, znázorniti kulturní i sociální vyspělost obyvatelstva východočeského, jeho vzdělání, jeho zvyky, jeho zaměstnání i jeho nedostatky; v oddělení uměleckém třibiti krasocit a buditi zájem pro umění a tím působiti ku dalšímu rozvoji a pokroku i národohospodářskému i kulturnímu.“⁹⁾

Místní tisk přinesl řadu zajímavostí z průběhu příprav výstavy. Byly zde uvedeny např. informace o přípravě plakátu k výstavě. Předcházela mu výstava značného množství návrhů, ze kterých byl vybrán a realizován návrh pražského malíře Vladimíra Županského - známého tvůrce řady plakátů dekorativně pojatých. O připravovaných medailích nebo plaketách ať již záslužných nebo pamětních, se konkrétnější zprávy nalézt nepodařilo.

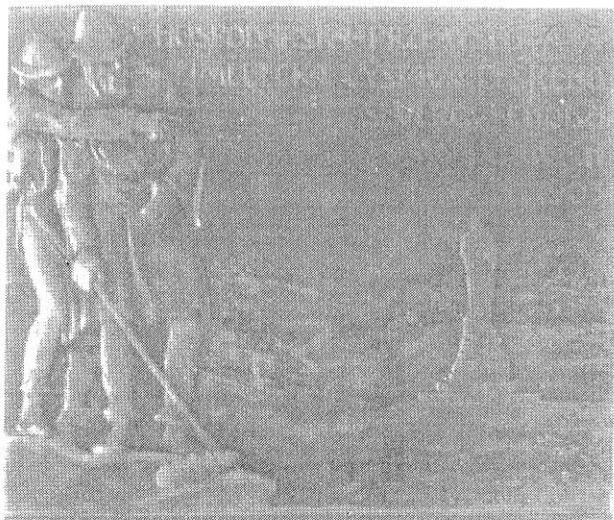
5) Katalog der Ausstellung von Münzen und Medaillen ... aus der Regierungszeit Kaisers Franz Josef I. 1848-1888. Wien 1888, č. 1306, 1307. Dobry, J., L.c., str. 54, č. 91-92. Šebek, F., Medaile Pardubicka. Pardubice 1987, str. 41, č. 83, 84.

6) Rosůlek, F.K., Pardubicko, Holicko, Přeloučsko. Místopis III. Pardubice 1909, str. 528 a d.

7) Medaile je popsána ve starší odborné literatuře. Nejnověji srov.: Šebek, E., L.c., str. 8, č. 5.

8) Rosůlek, F.K., L.c., str. 532.

9) Pernštýn 1902, č. 41.

Obr. č. 2: Plaketa Výstavy českého severovýchodu v Hořicích z roku 1903.

Výstava byla slavnostně otevřena 25.7.1903 - před radnicí starostou města dr. Antonínem Formánkem, na výstavišti pak předsedou výkonného výboru dr. Josefem Štolbou. Její součástí byla i umělecká výstava, kterou obešli tehdejší přední umělci - např. i sochař a medailér Václav Šantrůček.¹⁰⁾

Plaketa, kterou k výstavě vytvořil tehdy dvaadvacetiletý posluchač Akademie výtvarných umění v Praze - Otakar Španiel, je prací podstatně vybočující od předchozích tendencí a názorů naší drobné reliéfní tvorby. Už využití obdélníkového tvaru je charakteristickým prvkem objevujícím se v tomto období. Plaketa umožňovala tvůrci větší kompoziční možnosti než uzavřený kruhový tvar a měla i větší možnosti uplatnění v užitém umění. Plaketa Východočeské výstavy v Pardubicích je ražená, modelovaná nízkým reliéfem typickým pro secesní tvarosloví.

Av: Ve vavřínových větvích opřený štít se znakem města, v pozadí Kunětická hora. Nahore ve čtyřech řádcích: VÝCHODOČESKÁ - PRŮMYŠLOVÁ - ZEMĚDĚLSKÁ - NÁRODOPISNÁ A UMĚLECKÁ VÝSTAVA/V PARDUBICÍCH / 1903. V pravém dolním rohu značeno: ŠPANI-EL

Rv: Vpravo alegorická postava ženy láme lipovou ratolest; v levé části pole postava dělníka, za ním atributy průmyslu, zemědělství, vědy a umění.¹¹⁾ (obr. 1)

Současně s Východočeskou výstavou v Pardubicích, byla v roce 1903 připravována Výstava českého severovýchodu v Hořicích. Týdeník Hořický obzor na počátku roku 1903 komentoval pořádání tak rozsáhlých a nákladných výstav dvou blízkých měst.¹²⁾ Konstatoval, že Hořice započaly s její přípravou dříve než Pardubice, neboť postavily novou budovu školy, kterou, pokud je ještě prázdná chtěly využít k výstavním účelům - což v dalších letech nebude možné. V tomto smyslu bylo také jednáno s Pardubicemi, avšak bezvýsledně. Obě města ovlivňovala vzájemně i potenciální vystavovatele k účasti na výstavě. Nakonec se výstavy konaly v podstatě ve stejné době a obě probíhaly s úspěchem. Autorem plakety pro hořickou výstavu je rovněž Otakar Španiel.

Av: V levé části sousoší „Husité na stráží“. V pozadí ve volné krajině pomník Bedřicha Smetany. V horní části pětiřádkový nápis: HOSPODÁŘSKÁ - PRŮMYŠLOVÁ A UMĚLECKÁ VÝSTAVA ČESKÉHO SEVEROVÝCHODU V HOŘICÍCH 1903. Signováno: ŠPANI-EL

10) Rosůlek, F.K., L.c., str. 532 a d.

11) Základní popis, technické údaje i vyobrazení srov.: Šebek, F., L.c., str. 9, č. 6.

12) Hořický obzor, 1903, str. 2-3.

Obr. č. 3: Medaile květinové výstavy v Nové Pace z roku 1906.

Rv: Alegorická postava ženy s lipovou ratolestí hledí k městu. Vpravo dole atributy umění a průmyslu.¹³⁾ (obr. 2)

Obě plakety - pardubická i hořická nemají charakter ražeb záslužných, ale jedná se o práce charakteru komemorativního. Bylo by zajímavé zjištění, jakým způsobem Španiel tyto zakázky získal. Bylo-li to prostřednictvím výtvarné akademie, kde byl žákem Myslbekovým, nebo jako jarměřský rodák a tedy východočechem byl požádán přímo přípravními výbory obou výstav. Španiel, který přišel do Prahy v roce 1902 po tříletém pobytu na výtvarné akademii ve Vídni v atelieru prof. Josefa Tautenhayna, byl již poučen o nových tendencích výtvarného umění projevujícího se secesním pojetím charakterisovaným jemnou modelací nízkého reliéfu. Zanechal těmito rannými plaketami doklad svého uměleckého vývoje, který utvrdil dalším pobyt v Paříži, kam odešel v roce 1904.¹⁴⁾

Charakteristickou ukázkou medailérské tvorby tohoto období je medaile květinové výstavy v Nové Pace z roku 1906. Autorem je novopacký rodák Stanislav Sucharda. Sucharda, o patnáct let starší než Španiel, je již v té době zkušeným umělcem, který má za sebou řadu - především litých plaket a medailí. Lyrické pojetí námětu, jemné zpracování reliéfu, vytváří z jeho prací drobné skvosty s tajemnou symbolikou pohádkových výjevů. Ražená medaile novopacké výstavy je záslužná a autorem nesignovaná.

Av: V poli medaile nápis „ZÁSLUZE / O KVĚTINOVOU / VÝSTAVU / V NOVÉ PACE / MCMVI.“

Rv: V nízkém reliéfu krajiny s městem v pozadí, v popředí strom a výrazně vystupující postava zahradníka.¹⁵⁾ (obr. 3)

Plaketa Živnostensko - průmyslové a hospodářské výstavy v Chocni z roku 1914 - je plaketou záslužnou, která není signována. Připomíná práce Antonína Herverta, který vytvořil řadu plaket k podobným výstavám např. ve Zbraslavi, Českém Brodě, Chlumci nad Cidli. aj.

13) Plaketa je uvedena v řadě katalogů českých medailí. Jmenujeme alespoň některé: Dobry, J., Zemědělské výstavní medaile. Věstník čs. zemědělského muzea 1935, str. 155, č. 660-661. Procházka V., Otakar Španiel a jeho škola. Katalog výstavy. Praha 1981, č. 108. Plaketa je zajímavá tím, že přináší na aversní straně charakteristické sochařské práce realizované ve městě: Sousolí Husité na stráži, jehož autorem je profesor tamní odborné školy kamenické a sochařské, Václav Suchomel (1869-1930) a v průběhu výstavy odhalený pomník Bedřicha Smetany (první Smetanův pomník u nás), rovněž od profesora této školy Mořice Černila (1859-1930).

14) Podrobná životopisná data Otakara Španiela srov. nejnověji v katalogu výstavy: Procházka V., Otakar Španiel a jeho škola. Praha 1981.

15) Popis medaile in: Dobry, J., L.c., str. 155, č. 671. Motiv zahradníka původně vznikl v roce 1898 jako litá plaketa výšky 30 cm. Později byl ve zmenšeném provedení použit jako ročenka SVU Mánes. Srov: Mádl, K.B., Stanislav Sucharda, padesát plaket, medailí a podobizen. Praha 1912, tab. XVI.

Obr. č. 4: Plaketa Živnostensko-průmyslové a hospodářské výstavy v Chocni z roku 1914.

Av: Mezi lipovými a vavřínovými ratolestmi v ozdobné kartuši znak města, v horní části nápis : ŽIVNOSTENSKO - PRŮMYSLOVÁ / A HOSPODÁŘSKÁ VÝSTAVA / V CHOCNI 1914

Rv: V levé části pole sedící dívčí postava v levé ruce s vavřínovou ratolestí; u jejích nohou atributy zemědělství a průmyslu. V pozadí krajina, vpravo dole nápis: ZA ZÁSLUHY / A PRÁCI.¹⁶⁾ (obr. 4)

Závěrem připomeňme Šalounovu plaketu Umělecko-průmyslového muzea v Chrudimi z roku 1902.¹⁷⁾ I když se nejedná o ražbu výstavní, dobou svého vzniku i obsahovou náplní věnovanou východočeské muzejní instituci, zapadá do rámce našeho zájmu (obr. 5). Vystihuje slovy „Práci a pokroku“ na reversní straně to, oč usilovala východočeská města svojí výstavní činností v prvních letech dvacátého století.

Obr. č. 5: Plaketa Umělecko-průmyslového muzea v Chrudimi z roku 1902.

16) Plaketu bez udání autora uvádí: Dobry, J., L.c., str. 157

17) Plaketa je zařazena v katalogu výstavy: Medaile v zemích českých. Praha 1924, 205/2. Nejnověji s vyobr. reversu katalogu: Česká a slovenská medaile 1508-1968. Praha 1969, č. 820, 821. Miková, Z., Medaile dokument 19. a 20. století. Praha 1986, vyobr. 12.

**Ausstellungsmedaillen und -plakatten in Ostböhmen
aus dem Beginn des 20. Jahrhunderts
(Zusammenfassung)**

Die Abhandlung faßt in Kürze den Aufschwung des landwirtschaftlichen und gewerblichen Ausstellungswesens in den böhmischen Ländern vom 18. Jahrhundert an und parallel dazu die damit entstehenden Medaillen zusammen. Am Ende des 19. Jahrhunderts lebte unter dem Einfluß der Landes-Jubiläumsausstellung 1891 auch die regionale Ausstellungstätigkeit auf. Die Unzahl der als Belohnung und Anerkennung für gewerbliche und handwerkliche Arbeit und Handel herausgegebenen Medaillen bewies das Interesse der Institutionen und Städte an einer Aufwärtsentwicklung der einzelnen Produktionssparten. Ostböhmen blieb nicht abseits von dieser intensiven ökonomischen Entwicklung im Laufe des 19. Jahrhunderts, was auch die durch Medaillen belegte Tätigkeit der Städte Hradec Králové /Königgrätz/ und Pardubice /Pardubitz/ beweist. Am Beginn des 20. Jahrhunderts stand die Stadt Pardubice vor der Vorbereitung der Ostböhmischen Ausstellung, die im Jahre 1903 eröffnet wurde. Für diese Ausstellung schuf der damalige Hörer der Akademie der bildenden Künste in Prag Otakar Španiel eine Gedenkplakette. In ihrem künstlerischen Ausdruck ging sie wesentlich über den Rahmen der akademischen Ansichten bezüglich des Reliefschaffens in kleinen Dimensionen hinaus. Die Verwertung der rechteckigen Form ist ein charakteristisches Element, das dem Künstler größere kompositorische Möglichkeiten als die Rundform bot. Der Autor modellierte die Plakette in dem für die Formgebung des Jugendstils typischen niedrigen Relief. Eine ähnliche Ausstellung bereitete im gleichen Jahr auch die Stadt Hořice vor. Die Erinnerungsplakette anläßlich dieses Ereignisses ist gleichfalls ein Werk Otakar Španiels. Ein charakteristisches Beispiel für das Medailleurschaffen dieser Epoche ist die Medaille der Blumenausstellung in Nová Paka aus dem Jahre 1906 von Stanislav Sucharda. Die Stadt Choceň gab im Jahre 1914 eine nichtsignierte Anerkennungsplakette für die dortige Industrie- und Wirtschaftsausstellung heraus. Šalouns Plakette des Kunstgewerbemuseums in Chrudim aus dem Jahre 1902 bringt in den Worten „Für Arbeit und Fortschritt“ auf der Reversoseite das zum Ausdruck, was die ostböhmischen Städte mit ihren Ausstellungen in den ersten Jahren des 20. Jahrhunderts anstrebten.

Übersetz von A. Hubala